

РЕЦЕНЗІЯ

Юркевич Ірини Ігорівни,

PhD в галузі Право, доцента, доцента кафедри кримінального права та процесу Західноукраїнського національного університету

на дисертацію

Мудрака Романа Миколайовича на тему:

«Інституціоналізація та функціонування юридичних клінік у США та

Україні: порівняльно-правове дослідження»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за

спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми зумовлена сучасними процесами реформування правничої освіти та посиленням ролі юридичних клінік у забезпеченні доступу населення до правосуддя. В умовах, коли держава прагне одночасно вдосконалити практичну підготовку майбутніх правників та розширити систему безоплатної правничої допомоги, юридичні клініки перетворюються з допоміжної освітньої практики на самостійний елемент механізму реалізації конституційного права особи на правничу допомогу.

Процеси, що відбуваються у сфері клінічної юридичної освіти, потребують наукового осмислення насамперед через призму інституціонального підходу, оскільки становлення юридичних клінік не зводиться до прийняття окремих нормативних актів, а охоплює складну взаємодію нормативних, організаційних, професійних та суспільних чинників. Водночас порівняльно-правове зіставлення вітчизняної моделі з моделлю США, де клінічна юридична освіта пройшла понад століття інституціонального розвитку, дає змогу виявити закономірності, які залишаються прихованими за умов дослідження виключно національного досвіду.

Адаптація національної системи клінічної юридичної освіти до європейських стандартів правничої освіти та рекомендацій міжнародних

інституцій також потребує теоретичного підґрунтя, здатного поєднати нормативний і соціально-функціональний виміри аналізу. Саме тому дослідження інституціоналізації та функціонування юридичних клінік у США та Україні є актуальним як у теоретичному, так і в прикладному вимірі, адже спрямоване на розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо подальшого розвитку клінічного руху в Україні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки, рекомендації та практичні пропозиції, сформульовані дисертантом, є аргументованими та переконливими.

Автор дисертаційного дослідження продемонстрував високий теоретичний рівень узагальнення та викладу матеріалу, вміння застосовувати загальнонаукові та спеціально-юридичні методи наукового пізнання (діалектичний, системний, історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий методи, методи аналізу, синтезу, класифікації, узагальнення та моделювання), а провідним методологічним підходом обрано інституціональний підхід, що дало змогу розглядати юридичні клініки не лише як структурні підрозділи закладів вищої освіти, а як самостійний соціально-правовий інститут. Використання широкого спектра методів наукового пізнання позитивно вплинуло на ступінь обґрунтованості одержаних теоретичних і практичних результатів.

Автором доведено вміння надавати критичну оцінку науковим джерелам та ідеям інших дослідників - як вітчизняних представників теорії права (О. Ф. Скакун, П. М. Рабінович, С. В. Бобровник, М. В. Цвік, О. В. Петришин), так і класиків зарубіжної інституціональної теорії (Д. Норт, П. Бергер, Т. Лукман, Дж. Марч, Й. Олсен, Дж. Мейер, Б. Роуен, В. Скотт), - формувати на цій основі самостійні висновки та послідовно їх аргументувати. Текст дисертаційної роботи засвідчує високий рівень підготовки дисертанта та його володіння технікою науково-аналітичного пізнання.

Достовірність та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій

Дисертація Мудрака Р. М. є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним порівняльно-правовим дослідженням, у якому із застосуванням інституціонального підходу, здобутків вітчизняної та зарубіжної правової доктрини, нормативно-правових актів України та документів American Bar Association проаналізовано процеси інституціоналізації юридичних клінік у США та Україні, а також розроблено авторську методику оцінювання рівня їх інституціональної зрілості.

Автором вірно визначено об'єкт і предмет наукового дослідження, а також чітко окреслено його мету та наукові завдання. Структура дисертаційної роботи складається з анотації, змісту, вступу, чотирьох розділів, які об'єднують 13 підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

Основні положення та результати дисертації відображено у 13 наукових публікаціях, з яких 6 статей опубліковано у фахових виданнях України, 1 стаття - у зарубіжному виданні, а решта апробовано у матеріалах науково-практичних конференцій. Публікації безпосередньо пов'язані з усіма структурними частинами дослідження та конкретизують основні положення його новизни. Загальний обсяг дисертації становить 216 сторінок, з яких основний текст - 181 сторінка; список використаних джерел налічує 174 найменування на 18 сторінках.

Перший розділ дисертації присвячено теоретико-правовим засадам інституціоналізації юридичних клінік. Автором послідовно розкрито еволюцію наукових поглядів на категорію правового інституту, обґрунтовано авторську концепцію юридичних клінік як об'єкта правової інституціоналізації та розроблено авторську методику оцінювання рівня їх інституціональної зрілості на основі нормативних, організаційних, функціональних, професійних та легітимаційних критеріїв.

У другому розділі досліджено особливості інституціоналізації та функціонування юридичних клінік в Україні. Встановлено основні етапи розвитку українського клінічного руху, роль Асоціації юридичних клінік України у координації клінічної спільноти та стандартизації її діяльності, а також здійснено оцінювання рівня інституціональної зрілості вітчизняної моделі, яка характеризується достатнім нормативним й організаційним розвитком, але потребує подальшої професіоналізації.

У третьому розділі проаналізовано історичні передумови виникнення клінічної юридичної освіти у США, вплив руху за доступ до правосуддя, Ford Foundation та American Bar Association на формування сучасної моделі юридичних клінік, а також запропоновано авторську періодизацію їх інституціоналізації. Встановлено, що американська модель демонструє високий рівень інституціональної зрілості за всіма групами критеріїв.

У четвертому розділі здійснено порівняльно-правовий аналіз моделей юридичних клінік США та України, виявлено спільні закономірності та ключові відмінності їх інституціонального розвитку, обґрунтовано можливості адаптації окремих елементів американського досвіду до українських умов та сформульовано авторську концепцію подальшого розвитку юридичних клінік в Україні.

Таким чином, навіть стислий виклад основного змісту та елементів наукової новизни дисертації Мудрака Р. М. свідчить про те, що в ній проведено важливі теоретичні дослідження та зроблено обґрунтовані висновки, рекомендації і пропозиції.

Все вищевикладене дає достатні підстави зробити загальний висновок, що зміст дисертації Мудрака Р. М. у повній мірі розкриває тему роботи та питання плану дослідження, завдяки чому можна вважати її самостійною завершеною науковою працею, а сама наукова робота свідчить про високий рівень фахової підготовки дисертанта за досліджуваною проблематикою.

Оцінка змісту дисертації

Робота виконана на високому теоретичному рівні із забезпеченням повноти аналізу та розв'язання мети і наукових завдань, висвітленням теоретично обґрунтованих рекомендацій та пропозицій, а відповідно є внеском у розвиток теорії права та порівняльного правознавства в Україні.

Дисертація відповідає вимогам, що встановлені до досліджень на здобуття наукового ступеня, та оформлена згідно з вимогами Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 року.

Практичне значення одержаних результатів підтверджується наявними актами впровадження - довідкою юридичної клініки Західноукраїнського національного університету від 20 травня 2026 р., актом впровадження в адвокатській практиці м. Тернополя від 19 травня 2026 р. та довідкою Науково-дослідного інституту публічного права від 10 червня 2026 р., що свідчить про реальну затребуваність результатів дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

1. У підрозділі 1.2 (с. 36–56) автором на основі узагальнення положень зарубіжної інституціональної теорії (Д. Норт, П. Бергер і Т. Лукман, В. Скотт, Дж. Мейер і Б. Роуен) запропоновано авторську п'ятиетапну модель формування правового інституту (виникнення соціальної потреби - формування соціальної практики - нормативне закріплення - організаційна інституціоналізація - суспільна легітимація), яка згодом покладена в основу аналізу інституціоналізації юридичних клінік. Хоча загальна логіка моделі є послідовною й методологічно коректною, у тексті недостатньо чітко розмежовано, які саме елементи цієї моделі є результатом власного узагальнення дисертанта, а які прямо відтворюють етапність, вже описану в працях В. Скотта та Дж. Мейера і Б. Роуена. Для посилення авторської новизни доцільно було б виразніше показати, у чому саме полягає оригінальний внесок

дисертанта порівняно із зазначеними джерелами - зокрема, чи є специфічним саме поєднання цих п'яти етапів, чи їх змістове наповнення стосовно юридичних клінік як міжгалузевого інституту.

2. У підрозділі 1.2 (с. 42–48) автором розроблено авторську методику оцінювання рівня інституціональної зрілості юридичних клінік на основі системи нормативних, організаційних, функціональних, професійних та легітимаційних критеріїв, яку згодом застосовано для оцінювання моделей України (підрозділ 2.2) та США (підрозділ 3.2) і їх порівняння (підрозділ 4.1). Водночас із викладеного тексту не повністю зрозуміло, чи передбачає ця методика кількісну (бальну, індексну) операціоналізацію критеріїв, чи має виключно якісний, описовий характер. Відсутність чіткого інструментарію вимірювання ускладнює перевірку відтворюваності результатів порівняльного оцінювання та обмежує можливість його подальшого застосування іншими дослідниками для оцінювання окремих юридичних клінік чи інших правових інститутів.

3. У підрозділі 4.3 (с. 173–187) автором обґрунтовано перспективні напрями адаптації американського досвіду до українських умов - розвиток спеціалізованих юридичних клінік, удосконалення системи підготовки клінічних викладачів, розширення партнерства із суб'єктами надання правничої допомоги. Разом із тим у роботі недостатньо конкретизовано ресурсні та інституційні обмеження, які можуть перешкоджати практичній реалізації запропонованих напрямів в українських умовах (фінансування закладів вищої освіти, кадрове забезпечення, ступінь автономії клінік), а також відсутня чітка етапність чи послідовність упровадження цих рекомендацій. Для підвищення практичної цінності дисертації доцільно було б доповнити четвертий розділ орієнтовною «дорожньою картою» реалізації запропонованих напрямів із урахуванням наявних ресурсних обмежень системи вищої освіти України.

Наведені дискусійні положення та висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка має самостійний і

творчий характер, наукову та практичну цінність. Наявність дискусійних питань насамперед характеризує актуальність і складність теми дослідження та власний підхід дисертанта до їх розгляду. У дослідженні автору вдалося досягти поставленої мети.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота Мудрака Романа Миколайовича на тему «Інституціоналізація та функціонування юридичних клінік у США та Україні: порівняльно-правове дослідження» є комплексною, самостійною, завершеною науковою роботою, яка містить нові та конкретні наукові результати, обґрунтовані на основі аналізу широкої джерельної бази.

Дисертант володіє достатніми теоретичними та практичними знаннями за предметом дослідження, продемонстрував знання доктринальних положень, здатність до самостійного здійснення наукової роботи на належному науково-теоретичному і методологічному рівні, вміння робити власні теоретичні висновки, рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності юридичних клінік. Отримані висновки та рекомендації засвідчують високий фаховий рівень, на якому виконана дисертаційна робота.

Дисертації Мудрака Романа Миколайовича на тему: «Інституціоналізація та функціонування юридичних клінік у США та Україні: порівняльно-правове дослідження» притаманні доступний стиль викладу матеріалу, логічність і чіткість при формулюванні положень та висновків. Результати наукового дослідження повністю відповідають меті та поставленим завданням з обраної теми.

У дисертаційній роботі Мудрака Р.М. не виявлено фактів порушення академічної доброчесності академічного плагіату, самоплагіату, сфабрикованих відомостей та фальсифікацій).

У роботі наявні посилання на джерела інформації, зроблені відповідно до вимог законодавства про авторське право.

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Мудрака Романа Миколайовича на тему «Інституціоналізація та функціонування юридичних клінік у США та Україні: порівняльно-правове дослідження» відповідає вимогам, закріпленим у Наказі Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки № 759 від 31.05.2019 року) та Постанові Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор заслуговує на присудження за результатами публічного захисту ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**PhD в галузі Право, доцент,
доцент кафедри кримінального
права та процесу Західноукраїнського
національного університету**

Ірина ЮРКЕВИЧ

